

Набыткі і здабыткі

27 — 29 мая ў Мінску прайшоў VI Міжнародны кангрэс беларусістаў, у якім удзельнічалі навукоўцы з Беларусі, а таксама з адзінаццаці замежных краін.

Першы міжнародны кангрэс беларусістаў адбыўся ў маі 1991 года. У гэтым годзе і было створана грамадскае аб'яднанне «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў», ганаровым старшынёй якой з'яўляецца доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. Кангрэсы праводзяцца раз на чатыры-пяць гадоў.

Даследчыкі беларускай мовы і культуры ёсць не толькі ў суседніх дзяржавах, але і ў Аўстрыі, Венгрыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Канадзе, Літве, Малдове, Японіі. Па словах старшыні МАБа — прафесара гістарычных навук Міхаіла Касцюка, «намаганнямі замежных калег вывучаюцца і прапагандуюцца духоўныя традыцыі беларускага народа, што спрыяе павышэнню аўтарытэту беларускай дзяржавы ў блізкім і далёкім замежжы». Дарэчы, падчас кангрэса быў абраны новы старшыня грамадскага аб'яднання. Узначаліў МАБ кандыдат культуралогіі Алесь Суша.

Чытайце на стар. 12 ►

Фота Кастюся Дробова

Удзельнікі кангрэса Анатоль Верабей, Алесь Суша, Вячаслаў Чамярыцкі (злева направа).

Набыткі і здабыткі

Гун-Брыт Колер (у цэнтры) з удзельнікамі кангрэса.

Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.

Мерапрыемствы кангрэса мелі розны фармат: тэматычны блок, «круглы стол», прэзентацыя новага выдання. Удзельнікамі тэматычных блокаў былі навукоўцы, якія працуюць у адным напрамку. Акрамя мадэратара і выступоўцаў, у працы тэматычнага блока ўдзельнічаў дыскутант, які напярэдадні кангрэса знаёміўся са зместам дакладаў, а ў час пасяджэння выказваўся па праблеме і распачынаў супольную дыскусію.

Да 500-годдзя беларускага і ўсходнеславянскага друку было прымеркавана некалькі «круглых сталоў» і прэзентацыя «Скарыніяна: новыя публікацыі». Для ўдзельнікаў кангрэса было прадстаўлена «Поўнае факсімільнае выданне кніжнай спадчыны Францыска Скарыны», альбом-каталог «Кніжная спадчына Беларусі», а таксама кніга «Францыск Скарына на мовах народаў свету», якая пабачыла свет у Выдавецкім доме «Звязда». Дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі Сяргей Важнік падкрэсліў значнасць тэматычнага блока, прысвечанага выкладанню беларускай мовы як замежнай.

«У Беларускім дзяржаўным універсітэце ёсць досвед выкладання замежным студэнтам: створаны ўмовы для прадуктыўнай працы. Праводзяцца міжнародныя летнія школы беларускай мовы, але ў апошнія гады — нерэгулярна. Прапануем аднавіць традыцыю з улікам цікавасці, якая ёсць у свеце да нашай мовы і культуры», — зазначыў С. Важнік у прывітальным слове.

Падчас першага пленарнага пасяджэння было агучана тры даклады. Першым была прадстаўлена праца Гун-Брыт Колер і Паўла Навуменкі «Новыя тэарэтычныя падыходы да літаратурнай гістарыяграфіі. На матэрыяле беларускай літаратуры 1920 — 1930 гадоў». Два наступныя даклады датычылі гісторыі беларускай мовы. Спецыяліст з Венгрыі Андраш Золтан распавёў пра ўзаемадзеянне дзвюх «рускіх» канцылярскіх моў у XV — XVI ст. і прывёў факты ўзаемаўплыву моў у мінулым. У выніку вывучэння тэкстаў адпаведнага перыяду даследчык прыйшоў да высновы, што слова **даход** наўрад ці існавала ў праславянскім слоўніку і, найвергодна, трапіла ў рускую мову са старабеларускай.

Сяргей Гаранін, намеснік дырэктара інстытута мовазнаўства Нацыянальнай акадэміі навук:

— Доўгі час у беларускім літаратуразнаўстве існавала «адзіна правільная» матэрыялістычная, марксісцкая метадалогія. Навуковым лічылася толькі тое, што адпавядае гэтай метадалогіі. І акадэмічная «Гісторыя беларускай літаратуры» задавала даследчыкам пэўны калідор. Пісаць дазвалялася пра розных аўтараў, але ставіцца да іх можна было толькі агульнапрынятым чынам. Цяпер гэты калідор не існуе, бо ён ужо немагчымы.

Калі мы паглядзім на будынак Нацыянальнай акадэміі навук, то заўважым, што ён спрагаваны па цэнтралізаваным прынцыпе: цэнтр — гэта паўкруг з вялікай залай пасяджэнняў, дзе гарыць святло навукі. Святло рассяіваецца праз калоны, пад калонамі выстройваюцца акадэмікі, дактары, дацэнты, кандыдаты навук, студэнты,

а далей і іншыя... Цяпер адзіная метадалогія зруйнаваная, з'явілася сто ліхтароў.

Гісторык літаратуры адлюстроўвае тое, што было, але ў значнай ступені стварае гісторыю сам, пераносіць у мінулае ўяўленні свайго часу. Сёння мы не можам паглядзець на даўнія падзеі вачыма тагачаснага чалавека, дакладна сцвярджаць, як ён успрымаў тыя ці іншыя рэаліі, як чытаў літаратурны твор. Калі браць старажытную гісторыю, то катэгорыі, з якімі мы сёння хацелі б падыходзіць да гісторыі пісьменства, на гэтым матэрыяле не спрацоўваюць. Напрыклад, чужая літаратура вызначалася не паводле мовы ці паходжання, а па веравызнанні. Праваслаўныя творы свае для кожнага праваслаўнага верніка! Каб рэалізаваць канкрэтна-гістарычны падыход да літаратуры, трэба адкінуць стэрэатыпы мыслення. Выкарыстанне розных метадалогій дазваляе абысціся без непатрэбных нацяжкаў.

масавага чытача, запазычаныя словы перадаваліся адпаведна вымаўленню (*маналёг*), тым часам як у элітарных выданнях выкарыстоўвалася напісанне *монолог*. Мовазнаўца падкрэсліў, што пры ўсёй важнасці і актуальнасці для нашай культуры 1920-х гадоў пры аналізе тэкстаў пажадана адрозніваць сучаснасць і гісторыю мовы. Па сведчаннях спецыялістаў, мова 1920-х гадоў — гэта, несумненна, гісторыя.

Нямала цікавых дакладаў было прадстаўлена падчас «круглых сталоў» і тэматычных блокаў, прысвечаных самым розным праблемам («Рэлігійны складнік тоеснасці беларусаў», «Праблема атрыбуты беларускай літаратуры XIX ст.», «Моўная сітуацыя ў Вялікім Княстве Літоўскім» і інш.). Па выніках кангрэса будзе выдадзены навуковы зборнік у некалькіх частках, які падсумуе здабыткі айчынных і замежных беларусістаў.

Даклад прафесара Альдэнбургскага ўніверсітэта Гун-Брыт Колер і дацэнта філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта Паўла Навуменкі стаўся навуковым абгрунтаваннем падрыхтоўкі новай, аўтарскай «Гісторыі беларускай літаратуры». Як зазначыў Павел Іванавіч, «кожны перыяд будзе разглядацца ў адпаведнасці з арэальным і сутнасным нападзеннем культурна-гістарычнай прасторы. Мы звернем увагу на

Сяргей Кавалёў, прафесар Люблінскага ўніверсітэта імя Марыі Кюры-Складоўскай:

— У студэнцкія гады мяне зацікавілі кнігі брытанскага філалага-славіста Арнольда Макміліна, бо, незалежна ад канона, які тады існаваў, ён мог дазволіць сабе ўласную іерархію. Мог напісаць, напрыклад, што гэта п'еса Макаёнка няўдалая і чаму няўдалая. Хаця Макаёнак — класік! Для нас гэта быў шок. І калі я прыехаў працаваць у Польшчу, мяне здзівіла, што не трэба зацвярджаць планы альбо экзаменацыйныя білеты. Я сам магу выбіраць, што выкладаць студэнтам.

Цікава, але пісьменнікам часта не падабалася, як пра іх пішуць у акадэмічных гісторыях. Пазней я зразумеў, чаму: ім не падабалася стандартызацыя, імкненне зрабіць з жыцця і творчасці простую схему: нешта абрэзаць, дадаць колер, лініі. Альтэрнатыўная гісторыя — спроба знайсці новую перспектыву. І мне, безумоўна, цікава, што ў выніку атрымаецца.

Даклад Сяргея Запрудскага быў прысвечаны беларускай літаратурнай мове 1920-х гг. Даследчык расказаў аб практыцы рэдагавання мастацкіх твораў у 1920-я гады і прывёў прыклады «неверагодных, фантастычных з сённяшняга пункту гледжання правак». С. Запрудскі звярнуў увагу на стылістычныя нормы 1920-х гг. Абсалютна нармальным было ўжыванне слоў **аслабаныць** («вызваліць») ці **дамыржацца** («дакранацца»), а словы **скура** і **борзда** былі больш пашыранымі, чым нарматыўнае сёння **хутка**. У тэкстах, разлічаных на

аспекты, новыя для айчыннага літаратуразнаўства. Аналіз літаратурнага рынку часам больш гаворыць пра сітуацыю ў літаратуры, чым рэцэнзіі і дыфірамбы».

У супольным дакладзе «Новыя тэарэтычныя падыходы да літаратурнай гістарыяграфіі» П. Навуменка і Г.-Б. Колер распавялі пра крызіс літаратурнай гісторыі. «Ці магчымая мадэль нацыянальнай літаратуры і гісторыя літаратуры ўвогуле?» — гэтымі пытаннямі заклапочаны многія заходнія даследчыкі: спецыялісты па-рознаму падыходзяць да праблемы, якой мае быць гісторыя літаратуры, далучаная да тэарэтычных інавацый апошніх дзесяцігоддзяў і актуальнага літаратуразнаўчага дыскурсу.

Аналіз выданняў (ад «Гісторыі беларускай літаратуры» М. Гарэцкага да акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя») дае падставы сцвярджаць, што гістарыяграфія нашай літаратуры заўсёды будавалася паводле традыцыйна-храналагічнай мадэлі. «Апошняя акадэмічная гісторыя засведчыла: без апоры на новы метадалагічны падыход стварэнне гісторыі — задача невырашальная, пра што адкрыта заявіў аўтарскі калектыў», — Г.-Б. Колер і П. Навуменка падмацавалі свае словы

Ірына Багдановіч, дацэнт кафедры гісторыі літаратуры філфака БДУ:

— Стварэнне гісторыі літаратуры нагадвае мне будаванне шафы, якая можа мець розныя памеры, форму, аздабленне, шмат маленькіх палічак альбо мноства вялікіх з нейкімі патаемнымі сховамі — усё залежыць ад умельства майстра і стылю, які пануе ў гэты час. Такое метафарычнае апісанне прыйшло на думку, калі я знаёмілася з сённяшнімі дакладамі. Гісторыя літаратуры — гэта вобраз літаратуры (перыяду ці каскада перыядаў), які склаўся ў даследчыкаў пад уплывам пэўных фактараў. Іх можа быць цэлы шэраг, але я вылучу густ, выхаванне, досвед — у самым шырокім сэнсе. Гэтыя фактары фарміруюць погляд даследчыка і так ці інакш адбіваюцца на яго працы.

красамоўнай цытатай і падышлі да заканамернага пытання: як замяніць нарматыўны канон класічных аўтараў і твораў на сённяшні, больш шырокі, падыход да літаратуры?

На думку дакладчыкаў, варыянтаў нямала. Напрыклад, можна звярнуцца да плюралістычнай мадэлі: вылучыць літаратурныя цэнтры, супаставіць розныя мадэлі развіцця і вызначыць, з чаго «складаецца» сусветная літаратура. На месцы адной мадэлі нацыянальнай літаратуры можна адначасова прапанаваць некалькі: гісторыя жанраў, гісторыя аўтараў і інстытуцый, гісторыя праблем, гісторыя прыёмаў... Можна разглядаць асобныя гістарычныя падзеі.

Для распрацоўкі ўласнай гісторыі даследчыкі вылучылі наступныя перадумовы.

Па-першае, надаць перавагу фактару прасторы над фактарам нацыянальнасці альбо мовы.

Па-другое, трымацца катэгарычна адкрытага паняцця літаратуры, адкуль паўстае праблема, што ў дадзены час у дадзенай прасторы лічыцца літаратурай, якую функцыю яна мае, якімі механізмамі выяўляе сваю вартасць.

Па-трэцяе, арыентавацца на плюралістычную мадэль, якая камбінуе мадэль гісторыі прасторы і мадэль храналагічна-інстытуцыянальнай гісторыі. Пры гэтым неабходна ўлічваць гістарычны і сацыяльна-гістарычны кантэкст літаратуры, яго сувязь з ўзаемадзеяннем з іншымі рэlevantнымі кантэкстамі.

«Абраная мадэль дазваляе інакш канцэптуалізаваць гісторыю беларускай літаратуры, пераадолець абмежаванасць традыцыйнай мадэлі, дазваляе выйсці да тэарэтычных і практычных актуальных праблем літаратуразнаўчага дыскурсу. Гэта будзе нетрадыцыйна, карысна і цікава!» — падагульніла Гун-Брыт Колер.

Мэта даследчыкаў — стварэнне двухмоўнага беларуска-нямецкага падручніка з паралельнымі тэкстамі. Суаўтарамі кнігі стануць Сяргей Гаранін, Лія Кісялёва, Аксана Бязлёпкіна, якія ўзялі ўдзел у пасяджэнні тэматычнага блока «Беларуская літаратурная гісторыя сёння. Праблемы і перспектывы». Да абмеркавання далучыліся і іншыя ўдзельнікі кангрэса.

Алеся ЛАПЦКАЯ